

Віктор Міщанин



ЛИСТИ ІЗ СОРОК ПЕРШОГО (фронтові трикутники опішненського гончаря Івана Сердюка до своєї сім'ї)

У статті подано короткі біографічні дані про опішненського гончаря Івана Сердюка та його братів-гончарів Петра й Василя. Наведені мовою оригіналу сім листів червоно-армійця Івана Сердюка до своєї сім'ї, написані ним за тиждень до початку німецько-радянської війни та в перші її два місяці.

Ключові слова: гончар, війна, листи.

Іван Сердюк народився 14 жовтня 1909 року в містечку Опішному Опішненської волості Зіньківського повіту Полтавської губернії в гончарській сім'ї Сергія й Олени Сердюків. Окрім нього, в батьків було ще вісім синів. Живими залишилися троє: Василь, Іван і Петро. Решта разом із батьками померли під час Голодомору 1932–1933 років.

Іван Сердюк навчився гончарювати у свого батька, разом з яким до колективізації виготовляв різноманітний глиняний посуд. 1931 року одружився з Уляною Іларіонівною Ветошко (1908 р. н.). Їхні діти: сини Микола (1934 р. н.) і Леонтій (1934 р. н., помер у віці 9 місяців), дочка Марія (1939 р. н.). У 1930-х роках працював гончарем у цеху №2 Опішненської артілі «Художній керамік», а перед війною став працювати в конторі. Був активним учасником художньої самодіяльності.

Брати Івана, Василь (1904–1969) та Петро (1912–1972) Сердюки, також були опішненськими гончарями. Роботі за кругом навчилися в батька.

Сім'я Василя Сердюка: дружина Мотрона Павлівна, дочки – Антоніна (1930 р. н.), Марія (1939 р. н.).

Гончарював до 1941 року. Потім був на фронті. Повернувшись додому, кілька років гончарював удома, оскільки на фронті втратив пальці руки й працювати за кругом було важко. Пізніше трудився лісником.

Сім'я Петра Сердюка: дружина Христіна, сини Григорій (1936 р. н.) та Іван (1938 р. н.), дочка Марія (1939 р. н.).

Був учасником Другої світової війни. Гончарював увесь час одноосібно аж до кінця 1960-х років. Виготовляв різноманітний глиняний посуд, переважно неполив'яний. Причин цього було дві: складність у діставанні свинцю та переслідування з боку фінвідділу за полив'яні вироби. Поливати посуд доводилося крадькома. Вихопивши з горна ще гарячі полив'яні вироби, їх відразу намагалися сховати. Для продажу продукції в Полтаві й Карлівці наймав машину. Мав найняту квартиру, де залишав посуд, а потім дружина їхала продавати [10].

У першій половині 1930-х років Іван Сердюк служив у Робітничо-селянській червоній армії (РСЧА). Службу проходив, очевидно, або в самому м.Тирасполі, або поблизу нього. Підстави говорити про це дає посвідчення «*О награждении значком Готов к труду и обороне*» за №21133, видане Івану Сердюку військовою частиною №1487

© Міщанин Віктор Данилович – науковий співробітник Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному, молодший науковий співробітник Інституту керамології – відділення Інституту народознавства НАН України, кандидат історичних наук.

02.11.1933 року в м.Тираспіль [11]. Після служби, за словами доньки Марії Марехи, він проходив щорічну «перепідготовку» в с. Яреськи, оскільки був офіцером [10]. Але архівні відомості свідчать про те, що Іван Сердюк був сержантом [9]. Він брав участь у «визвольних походах» Червоної армії в Західну Україну (1939) та країни Балтії: Естонію, Латвію, Литву (1940). Був учасником радянсько-фінської війни [10]. У березні 1941 року закінчив у Києві 20-денні курси ПСО та ППХО при Укрхудожпромсоюзі [12], а в травні 1941 року його в черговий раз призвали на збори в с. Яреськи. Вони мали тривати 45 діб, але 22.06.1941 року почалася німецько-радянська війна, й Івана Сердюка вдома більше ніколи не бачили. За тиждень до її початку, 14.06.1941 року, він написав дружині листа з місця зборів*:

«Здрастуй моя дорогая Уля! письмо я твоє получил, за яке я тебе дужи благодарю.

Разом з цим пиридаю тобі свій горячий привіт і цілую тебе так як і ти мене цілуєш через письмо. Одно плохо, що з Марусею таке діло. Ну я тожи думаю, що то ще нидужи страшне. Передаю я їй палкий свій поцилунок и поцилунок синку Колі. [...] нима грошей потому, що довго за свої кормився. То я тобі должин сказати, що з одного боку це так, а з другого те, що нидужи, що купував бо ни було чого. то приходилося як небудь. трохи просив а то так. а трохи і купував. Так, що в мени гроші трохи осталося. Крім того я получил зарплату 75 крб. Так, що по міні дорогая Уля не журися я живу на всю губу як кажутъ. Хотя ця губа і прикушена коротко.

Дорогая Уля! а всежи попало в таку мени батерею, що против других багато легши я за це благодарю Бога.

Як би мені в стрілках бути то булоби з мойими ногами дужи плохо.

Вобицм занимаемося не більше як шість часов а то все время около дому. хотя і нисвободний ну за те на месті. Ти мене Улю питаеш, чи Андренко зо мною то я тобі должин сказати, що ни всих таке «счастя» як у мени. Андренко дома, а Панов зо мною в одному полку піддержує мене хлібом бо він роби на пікарні, а ми к твоему сведению получаем хліба буханка на 16-чоловік на раз поїсти тобто по 150 грам. Та до хліба миску каші. Така як у нас залізненка на 8-чоловік. От наша їда. Вобицм крихот на столі нимає коли повстаєм но дают по 3 раза в день. На обід щей борщ по тів мисочки.

Я тобі должин сказати, що ти дорогая Уля думай як дома жити а я тут проживу. Мені вже ни привикати до цього і знаю яким путем обійти щоб голодним ни бути.

Дорогая Уля! мені щось кажутя таке що я нибуду сорок п'ять днів. Должні б раниши пустити.

Так я придбачаю по своїй обстановці. Новостів особих нимає. Трохим коло мени і Іван Мирній Дмитро Маєрів, і всі опішняни недалеко. Хотя в мойй батереї і нимає з району дажи з Опішнянського нікого.

Передай привіет всім сестрам і зятям і мойим братам. Перекажи їм, що писма можжи і ни напишу ні до кого. бо пошти, що ни маю великого часу для цього а по друге нимає чого писати.

Ти мені пишши, що купиши порося то дивися як, що е в теби за що то купиуй. Хорошо що я і нибрав більш грошей. Вобицм мені платят по п'ять рублів у сутки поки буду поки для мени грошів і хвати.

С тем до свидания остаюся жив здоров уже в ботинках каженних і пілотке а білье свое но хорошо, що в мени военни білье я міняю на складі так як і всі кадрові а останні сами стирают. Жилаю Вам хороших успіхів у Вашій жицні, як би тіко мені нидовго бути та вернутися додому, щоб застати тепла.

Об виході з артілі я бросив і думати. Бо в Армії січас ні защо ни останушь. Цілую крепко. Ваш батя і твій Ваня.

/підпис/ Жду ответа.

Дужи скучив!» [2].

Наступний коротенький лист написано на другий день від початку війни, перед відправкою на фронт: 23.06.1941 року.

* Мову оригіналу збережено.

«Здравствуй дорогая Уля! Мой тяжолый к тебе привет і моим деткам которим я видил возможно последний раз. Уливаюсь слезами и немогу тебе передать моего чувства но близка душа моя к твоей она скажет тебе восне, Дорогая Уля! письом до мени больши не пиши пришил последний час, последний слова сказани за 2000 год назад. Потичот і ещо раз потичот [...] кров Вам наверно извесно об чем я пишу. Цилую я тебе возможно последний раз, живи дорогая і [...] моими потретами и детками.

Досвидания твой довго незабутний Ваня.

Я грузуся на станциі в белый свет» [3].

Десь через місяць перебування на фронті Іван Сердюк був поранений. Про це він коротенько повідомляв рідних у листі, написаному прямо на поштової карточці, відправлений зі станції Тула 01.08.1941 року:

«Здраствуй Уля!

Я жив здоров, еду с фронта в госпіталь, коротче говоря миня визут.

я ранен, пишу из станциі Тула.

Передаю привет Коли и Маруси, чтобы дождали миня домой возможно увидимся. привет всем остальним. Адрес напишу с места

Твой Ваня» [4].

Прибувши в госпіталь, Іван Сердюк, як і обіцяв, 04.08.1941 року написав листа, де зазначив адресу свого нового місцеперебування:

«Здрастуй дорогая Уля! Передаю я тобі привет, і цилую тібя очинь крепко. цилую Колю і Марусю і жилаю Вам всем хорошей жизни. А моя жизнь следующая:

Я бил на самом упорном фронте т.е. «Смоленском направлении», миня 28.7.41 г. ранили и 3.8.-41 г. я уже в госпитале на ст. Никольск Тамбовской обл. Мне моя дорогая очинь здесь против фронта хорошо ми находимся в доме отдыха [...], культурно обра- щаются и хорошо кормят, Вобщим яби сказал; что создани для нас условия те, что я ище на жизни не испитивал на себе. Вобщим очень хорошо. О том как біло на фронте я знаю Вас більше всего интересуєт, но писать нет надобности. фронт как и вообще фронт и война как и вообще война, это [...] извесно с газет. О том, что я перенес, какие для миня били [...] это я смогу только когда лично если это будит возм... если нам т.е. мне с Вами придется видится. Передай привет всем кто еще дома з наших родних а так же передай привет в завод и контору.

Мой адрес:

Тамбовская область

ст. Никольск

Ю.В.Ж.Д. Госпиталь [...] Калинина» [5].

Через день, 06.08.1941 року, Іван Сердюк написав ще одного листа на рідну Полтавщину:

«Здравствуй дорогая многоуважаемая Уля! передаю я тобі свій горячий привіт і привіт синку Коли і доці Марусі і жилаю я Вам хорошої жизни.

Я Вам писав письмо [...] но ни знаю чи я його вкинув і по этому я решился писать Вам письмо. Теперь я прошу тебе дорогая Уля, пропиши мені всі свої новості. пропиши коли забрали Петра як що знаєш то де він. чи Василь ще дома та Назар, пропиши як живе Демид А. Алеша чи е у них в хаті евакуйровані люди чи нима. Як там живе паця і тепер я тобі должин сказати, що положение [...] як, що е в Вас гроші то старайся купити хліба в першу чергу, а все остальне одложи в другу чергу, бо з хлібом буди дело плохо я це [...] я бачив в городі Тула.

Так що як що нимає грошів то лучши що небудь продай а як що [...] то хліба купи. [...] я голоду низнав 33 годі а це на фронті узнав. А я жи думаю, что хотя позно а додому можи буду, а возможно мої рани залічут так, що обратно пойду на фронт. од этого неисклю- чена возможность. Дорогая Уля, много я знаю тибя интересуєт моя фронтовая жизнь і жизнь данного время. но в писме низя всего розказати, а второе то, что мне тяжело писать рани мои ніскільки еще не заживают я очень слаб по состояниє мое нормальное

ето пока внов собирается кров пока поотходят фронтовые зашпори а то все хорошо.

Передай привет Димиду А, Натe Р і сину Мишку. Алеші Д. Паше Ф. і Варке Д. и Назару еслі дома и передай им благодарность за то что в песнях они мне пожислали рани не большой.

Об моих товарищах опішнянских Чабан Иван Иванов ещо живой и Мареха Трохим Мирний Иван Чабан Дмитро после одного боя я их не віділ і незнаю живі они ілі нет но в бітих не бачив.

С тем до свидания, остаюсь жив здоров. Пиши ответ поскорей, ещо прошу попроси хто имеет возможность пуцай пишут до меня писмо дай тому адрес, бо я не писатиму на верно ни дают по тому, что мне плохо писать я без [...]руками, а мне хочится писма получать, бо скучно сутки в сутки лежать без дела.

До свидания дорогая Уля.

еще раз тебе говорю что про мені не журися а живі з детками хорошо а я ни где не пропаду.

Твой Ваня и ваш Коля и Маруся батя.

/підпис/» [6].

18.08.1941 року опішненський гончар Іван Сердюк отримав листа з рідної домівки. А через день, 20.08.1941 року, написав відповідь рідним:

«Здравствуй дорогая Уля!

Письмо я твое получил за яке дужи і дужи дякую, письмо від вас ішло 7 днів получил я його 18-го і думав уже, що на pewno мої писма до Вас нидоходят, і я ршился послати телеграмму в які тебе відзиваю до себи но тпер бачучи, що 20 ти число і Вас нимае та плюс до цього слухаю радіо кожни утро і с того вирішив і що Вам на pewno вже нимае можливості приїхати одно возможно через [...] а друге страшно іхати коли половина України забрана німцим, то мабуть іхать [...] щоб чого поганого нислучилося в дорозі хотя ти себе гляди в жизни щоб дітки ни були круглыми сиротами, бо я ни знаю ще шо зо мною буди. Хотілося конечно хотя ни жити а хоч побачитися ще раз із Вами а такжи із усіми друзями в крайнім случаі думав і вирішив, що будь що а стобою побачуся ну коли враг день за днем бере город за городом то дужи трудно я конечно нимогу сказать; яка моя буди судьба після вилічіння чи я гож буду на фрон чи мене пустят додому хотя на время [...] це время пройди на мою думку днів 25-30. а за це время на pewno до Вас нибуди можливості доїхати хотя і будут для мене роздані такі умови. Я вже тобі писав що ми з Мельником у месті. якось так на нашу долю випало і ми разом і Вас з Верою визивали. Передай привет всім сестрам і зятям передай їм, що я вже хожу по садку в свободни время от [...] рани мої заросли обидьві нимае [...] начала зростати кость, боль іще [...] все загіпсовани хожу безопасно плохо що часто приходится просить щоб хто звирнув цигарку і кожни утро облив руку здорову. Передаю тобі свій горячий поцолунок такий котрий я думав тобі отдать тогда когда ти должна была прихатъ ко мне. Ещо привет и поцелунок Колі і Марусі і жслаю Вам часливой жизни. Хорошо жить мене низабывают [...] должно битъ дастъ Бог виздоровлю приїду додому і хотя одна рука буди каліка якось будим жить. Звиняй що погано написав [...] лучши ніяк.

Писав твій Ваня. /підпис/» [7].

Останній лист, який сім'я отримала від Івана Сердюка, був датований 26.08.1941 року.

«Здравствуй дорогая Уля! передаю тобі свій привіт. сообщаю телеграму я получил через три часа о том, что Ви приехать не можити, поблагодарі всем за письмо бо [...] неможу дать за неіменіям бумаги, я получил 10 писем, четверо от тібя от Сохвіі Чабановой і от Усті Чабановой от Димида А. от Алеші Д. от Петра С. і от Демченка М.Ол. все миня спрашуют коли я бачив послідній раз іх, то я говорив: що я іх послідній раз бачив як мене ранило т. е. 28.7.41 г. і більше я іх бачить ни можу. Дорогая Уля! Ти пишеш що приїжай додому долічуватся то я б дужи був рад аби мене пустили, но поки нікого ни пускают і на pewno нам побачится трудно як, що в німця будут успехи в войні бо можи перерізатъ дорогу, а я передбачаю що еше з місяць прийдится лічится рани мої зажили

уже няма но кость которая вбита і покалічена начала только зростатся рукой дажи ни вдержу можи і вообщє стани робити тільки два пальці остальні мертві, не знаю наверно [...] вообщє небудуть действоватъ [...] мне не говорят ні да ні нет. рука ета вообщє сантиметров на несколько тонша а пальци амертвленни, остальное все хорошо. Німецькі самолети стали посіщать. Побомбілі город Мічурінск 8 клм от госпітала ожидаем какой нібудь смени в нашей жизни.

Дорогая Уля! трудний момент чтобы нам увідітся хотя я і не гожд буду опятъ на фронт.

Очїнь миня засмутило то, что Петя пошол проливать свою кров так как пролив я. Возможно івакуїроватимут Вас із дому то еслі будіт возможность остатся то оставайся дома. [...] говоріть не могу. До свиданія. Цілую Вас крепко. Колю за то что будет жинітся а Марусю за то, что годует уже хлебом, а тибя за то, что дужи любиш і скучила.

Жду ответа Ваня.

Благодарность за письмо і прївет Димиду А. і Алеші.

/Підпис/» [8].

Цей фронтовий трикутник надїшов до Опішного 02.09.1941 року (за поштовим штемпелем). На превеликий жаль, для сім'ї Сердюків він виявився останньою вісточкою від їхнього чоловіка й батька. Невідомо, чи отримав Іван Сердюк відповідь на цього листа, адже, як свідчать документи, 03.09.1941 року він вибув у «батальйон выздоравливающих» [9]. Це могла бути для нього остання вісточка з дому, оскільки незабаром, на початку жовтня 1941 року, Опішне було окуповане німецькими військами. Подальша доля Івана Сердюка так і залишилася до кінця не з'ясованою. Очевидно, після довготривалого лікування опішненський гончар знову попав на фронт, де, за спогадами його доньки Марії Марехи, пропав безвісти в боях за Білорусію в грудні 1943 року [10]. Натомість, у «Книзі Пам'яті...» про Івана Сердюка зазначено іншу інформацію: «Сердюк Іван Сергійович. 1909 р. Мобілізований у 1941 р. Рядовий. Загинув: гр. 1944» [1, с. 344].

На початку 2002 року я звернувся із запитом про Івана Сердюка в Архів воєнно-медичних документів Воєнно-медичинського музею Міністерства оборони Російської Федерації. Звідти отримав таку відповідь: «Ком. отделения 712 сп сержант Сердюк Иван Сергеевич, 1909 г.р. на фронте Великой Отечественной войны получил 28 июля 1941 г. сквозное пулевое ранение левой кисти с повреждением костей, по поводу чего находился на излечении в ПМП 196 п. с 28.07.41, а с 03 августа 1941 г. ЭГ 2674 /Никольское, Тамбовской обл./ из которого выбыл 03 сентября 1941 г. в батальйон выздоравливающих. Примечание: Место призыва не указано. Адрес родных: Полтавская обл., с.Опошине. Сведениями о дальнейшей судьбе не располагаем» [9].

Волею долі не судилося Івану Сердюку виконати свою обіцянку-надїю: «Виздоролу, прїїду додому і хотя одна рука буди калїка, якось будим жить» [7]. Опішненська гончариха Уляна Сердюк так і не діждалася з фронту свого гончаря. А пам'яткою про чоловіка й батька для дружини й дітей на десятиліття залишалися його фронтові трикутнички, «зачитані» за цей час до дірок. Шістдесят років рідні берегли ці листи, а на початку 2000-х донька Івана Сердюка – Марія Мареха – передала їх у Національний архів українського гончарства Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному.

1. Книга Пам'яті України. Полтавська обл. : Диканський район, Зінківський район, Карлівський район. – Полтава : Полтавський літератор, 1996. – Т. 4. – 968 с.

2. Лист Івана Сердюка до дружини від 14.06.1941 року // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 3. – Од. зб. 248. – Арк. 5-6.

3. Лист Івана Сердюка до дружини від 23.06.1941 року // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 3. – Од. зб. 248. – Арк. 11.

4. Лист Івана Сердюка до дружини від 01.08.1941 року // Національний музей-

заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 3. – Од. зб. 248. – Арк. 2.

5. Лист Івана Сердюка до дружини від 04.08.1941 року // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 3. – Од. зб. 248. – Арк. 10.

6. Лист Івана Сердюка до дружини від 06.08.1941 року // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 3. – Од. зб. 248. – Арк. 9.

7. Лист Івана Сердюка до дружини від 20.08.1941 року // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 3. – Од. зб. 248. – Арк. 8.

8. Лист Івана Сердюка до дружини від 26.08.1941 року // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 3. – Од. зб. 248. – Арк. 7.

9. Справка с Архива военно-медицинских документов Военно-медицинского музея Министерства обороны Российской Федерации. 29.03.2002 // Приватний архів Віктора Міщанина.

10. Спогади Марехи Марії Іванівни, 1939 р. н. Опішне, Полтавщина. 2001 // Приватний архів Віктора Міщанина.

11. «Удостоверение О награждении значком Готов к труду и обороне». 02.11.1933 // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 3. – Од. зб. 248. – Арк. 3.

12. «Удостоверение» про закінчення курсів начальників ПСО та ППХО. 29.03.1941 // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 3. – Од. зб. 248. – Арк. 4.

В статье подаются краткие биографические данные опошнянского гончаря Ивана Сердюка и его родных братьев-гончаров Петра и Василия. Приведены на языке оригинала семь писем красноармейца Ивана Сердюка к своей семье, написанные им за неделю до начала немецко-советской войны и в первые её два месяца.

Ключевые слова: гончар, война, письма.

Viktor Mishchanyn

Letters from 1941 (The Opishne Potter Ivan Serdyuk's «Triangles» from the Front to His Family)

Ivan Serdyuk was born in 1909 in the town of Opishne in the Opishne volost of the Zinkiv District of the Poltava Government (now the Opishne village council of the Zinkiv District of the Poltava Region) in the Serhiy and Olena Serdyuks' pottery family. Until his marriage, he lived and made pots together with his father. In the 1930s, he worked as a potter in the Opishne co-operative association Art Ceramist. His two brothers, Petro and Vasyl, were potters too.

In the early 1930s, Ivan Serdyuk served in the Workers' and Peasants' Red Army (RKKA). After the military service, he had to attend a retraining in the village of Yaresky every year. He was a participant in the «liberation» campaigns of the Red Army into Western Ukraine (1939) and Baltic States: Estonia, Latvia, Lithuania (1940), took part in the Winter War.

In May 1941, he was again called out for muster into the village of Yaresky for 45 days. The Soviet-German War began on 22 June 1941, and Ivan was not seen at home anymore. Seven letters written by him a week before the war, on the second day of the war, on the way into the hospital after the injury, and from the hospital remained as a memory for his relatives about their husband and father for decades. Now they are kept in the National Archives of Ukrainian Pottery of the National Museum of Ukrainian Pottery in Opishne.

After the long medical treatment, Ivan Serdyuk was again sent to the front where he fell in battle. But the exact date and place of his death are unknown to this day.

Key words: potter, war, letters.